

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1100 200 100 500 400

9209.
Vt Geneva
1772:1

M. Fyeman

1855 Gepronken door W. A. H. Tijdemans

aan de Bibliotheek van de
Maatschappij der Ned. Letterkunde

HISTORIE-
EN
TAALKUNDIGE
VERHANDELING
OVER DE
LETTER Q;

Waer in wordt aengetoont,

Dat die Letter met de C. en K. defelve is;
't welk van geene andere Letteren van het
Alphabet kan gefegt worden; en over
welke Letter in Vrankryk als
ook eenigfins in Engeland,
fo hevige gefchillen
geweeft fyn.

DOOR
HENDRIK VAN DEN BORN,
Rector te Hattem.

Te ZWOLLE,
By MARTINUS TYL, Boek- en Papier-
verkoper aan de Koorn-markt. 1772.

KL. GESCHR. 1772.

EDICOM

1888

EDICOM
SWISS

1888

MAATSCH.

et cetera
NEDERL. LETTERK.
LEIDEN.

MAATSCH.

et cetera
NEDERL. LETTERK.
LEIDEN.

MAATSCH.

VOORREDE.

DAer fyn 'er veele geweest, waer onder selfs Mannen van grote Geleertheydt, die over de speldekunst, en sommigen heele Quartynen, geschreven hebben. Daer fyn 'er geweest, die over *eene* letter geschreven hebben. Dus heeft *Messala Corvinus* over de letter S. en *Fogelius* over de B. een breedvoerig Tractaet uytgegeven. *Benignus Sanrey* over de waere uyt spraek van het woord *Paraclétus*. *Nikánor* de Letterkonstenaer, 6 boeken over de *Punctatie* of stip der Letterkonst.

- I H   A 2   Selfs

Selfs heeft Keyfer Tiberius den Raedt te Romen eens belaft, een onderzoek na een eenig woordt te doen, sodat de afkondiging van een gewigtig bevel moest agterblyven; dog 't welk wat te verre ging. Eyn-delyk, om geen meer voorbeelden op te haelen, heeft het Parlement van Engellant eens een besluyt genomen over de uyt spraek van eenige Grieksehe lettergreepen. Men sal het dan, denk ik, ons ook niet ten quade duyden, dat wy aan het Publiek eene korte Verhandeling mededeelen van de letter Q, die onses bedunkens ook de meeste opmerkinge verdient, hopende, so het de Heemel wil en wy leeven, meer dingen te laten volgen, die ook voor Fransche en Duytsche Scholen fullen nuttig syn.

H I.

(3)

HISTORIE-
EN
TAALKUNDIGE
VERHANDELING
OVER DE
LETTER Q.

lle ding heeft syne verdrietelyk-
heydt. De Geleerdheyd, het
schoonste en heerlykste, dat op
den ganschen Aerdbodem ge-
vonden word, word somtyds beset met
feer neetelige omstandigheeden. Dit is
men onder anderen insonderheyd te Parys
gewaar geworden, wanneer in den Jare
1550 de Letter Q het Voorwerp wierd
van allerhevigste debatten der Geleerden,
waer van die geheele Stadt wist te gewa-
gen, en die in de Geleerde Weerldt nog
genoeg bekend syn.

A 3

Petrus

Petrus Ramus, in het Fransch gesegt *Pierre de la Ramée* (als of wy in het Duyts seyden *Pieter van den Tak*) een der geleefdste en beroemste Mannen van Vrankryk, was te Cuth, een dorp in het *Vermandois*, in het jaer 1515 geboren. Syn Grootvader (laten wy de Historie van Hem maer een weynigje ophalen) was wel een Edelman uyt Luykerlandt, maer wierd door Carel, laetsten Hertog van Bourgondien, verdreven, en vlugtte na *Picardye*, daer hy sig op het kolen branden leyde. Deses soon wierd een boer en verwekte den beroemden Pieter Ramus. De lust om te studeren dreef hem reeds in syn agtste jaer na Parys; dog syn gebrek dwong hem, dese plaets wederom te verlaten. Hy ging 'er andermael na toe, dog met den selven uytslag. Hy beproefde voor de dertmael syn geluk, wanneer een syner bloedverwanten sich over hem erbarmde, en hem eenige maenden met spys en drank versorgde; welke verstreken synde, wist hy niets beter te doen,

doen, dan sig in het Collegie van Navarre voor knecht te verhueren, passende des daags syne Heeren op, en het grootste gedeelte van den nacht met studeren doorbrengende. Nadat hy nu 3 of 4 jaren sich op de Filosofie, infonderheydt op de Logica van Aristoteles, toegelegd had, wierd hy Meester der vrye kunsten, wanneer hy na de gewoonte dier Academie eene Thesis aennam te defenderen, welke hier bestond, dat alles, wat Aristoteles gesegt had, valsch was. Dese stelling wist Ramus een ganschen dag tegen alle tegenwerpingen te verdedigen.

Hier door kreeg hy aenleyding, om de leere van Aristoteles nog dieper te onderzoeken, en derselver ongenoegsaemheyt te erkennen; maer haelde sig daerdoor eenen onversoenelyken haet der oude Schoolleeraeten op den hals. Men sag hem voor een Ketter aen, en men beschuldigde hem by den Koning, infonderheydt toen syne *Institutiones dialecticae & animadversiones Aristotelicae* in het ligt

kwamen. Hier op wierden 'er sekere Regters aengestelt, om de geschillen tusschen hem en den beroemden Anthoni Góvea, te onderzoeken; maer dewyl sy meest partydig waeren, schoot onse Ramus te kort en moest met goede ogen aensien; dat syne boeken door het gansche ryk verboden en hem aenbevolen wierd, de Philosophie voortaan ongemoeyt te laeten. Hoe syne vyanden hier over juychten, is qualyk te beschryven; men schreef het na alle landen; men speelden 'er Comedien van. Dit geschiedde in 1543.

Het behaegde Godt, in het volgende jaer de Pest in Parys te senden, die ook verscheyde Professoren en veele Studenten wegrukte, sodat het Collegie de Prèle byna alle syne Studenten verloor. Wilde men dit nu wêer in synen vorigen luyster brengen, so moest men Ramus goede woorden geven, die het wel haest wêer in syn vorigen bloey hielp.

Tegens dit beroep kantede sich de Sorbonne wel sterk aen; maer toen moesten

sy

fy ook met goede ogen aensien, dat Koning Hendrik de Tweede hem in 't jaer 1551 tot Professor in de Welsprekendheid en Filosofie beriep. Hy en syne Toehoorders moesten wel eene harde vervolginge uytfaen, maer een vonnis des Parlements maekte daer een gewenscht eynde van. Als nu sogt hy met groten yver de Wetenschappen in hogeren top te brengen, daer ondertusschen syne onversoenbaere Vyanden alle gelegendheyt sogten, om hem een lak op te leggen; en, wyl sy niets gewigtigers konden versinnen, so beschuldigden de Leeraeren van de Sorbonne hem en de overige Koninklyke Hoogleeraeren van nieuwigheydt der uyt spraek in de Latynsche Tael; want als Ramus met de syne, *Quisquis, quamquam, qualis*, en diergelyke woorden daer de *u* onmiddelyk op de *q* volgt, op de Latynschen trant wilde uytgesproken hebben, daer wilde de Sorbonne *par force*, dat men op de Fransche wyse soude seggen, *Kiskis, kankam, kalis*; en dat die

A 5

haere

haere beveelen niet gehoorsaemen wilden, dat men die van haere præbenden beroven en uyt de Synagoge verftoten soude. Ramus door haeren nyt en afgunft gedwongen verliet synen post, ging heymelyk, met verlof des Konings, na Fontainebleau, alwaer de Koninglyke Bibliotheek altyd voor hem open stond.

Naderhand wierd dese grote Man wederom in syn vorigen post herstelt, en is eyndelyk na veele wisselvalligheden ondergaen te hebben, in 1572, in die berugte Moort van Parys omgekomen; wierd met een ponjaert doorstoken, syn lichaem door een venster op straet gesmeten, door de stad gesleept en eyndelyk in de Seine geworpen.

Hier uyt siet gy, Leefser, wat slag van luyden het syn, die sich selfs met een datter seer beinoeyt en veel om geleden hebben: dog neem niet qualyk, dat wy van Ramus war meêr gesegt hebben, als eygentlyk tot het oogmerk diende.

Nu sullen wy hier iets uyt de Engelse

Histo-

Histonien by voegen. Onder de Geleerden van Engeland moet buyten twyffel ook geteld worden Thomas Gáraker, den 4 Sept. 1574 te Londen geboren. Syn Vader, Præfekt der Kerke sint Edmond bestelde hem te Cambridge in het so genaemde Schoolhuys van Sint Johan, alwaer hy kort daer aen Magister wierd. Hy had eene ongemeene lust tot de Oudheden en las de schriften der Grieksche en Romeynsche Wysgeeren Redenaers en Digtters met eenen uytnemenden vlyt.

Tot de Godgeleerdtheydt toonde hy in het eerst weynig sin, maer begaf sig daer toe op den raedt van Jan Stern, Bisschop van Londen, die hem op een tyd by Willem Aglosus, wiens oudste soon hy als Leermeeester bediende, en daer door goede gelegendheyd hadt sig in de Hebreusche Tael te oeffenen, het eerste hoofdstuk van Paulus brief aen de Ephesen horende verklaren, hem door allerley beloften tot de Theologifche Studie aenmoedigde. Met kennisse van syn Voogd Hendrik Alvéjus,

wėjus, keerde hy weder na de hoge schoof te Cambridge, en wierd eerlang bequaem geagt, de Griekfche en Latynfe Taelen in byfondere Collegien te onderwyfen. Daer en boven had hy goede gaven in het prediken, en wierd als Prediker te Lincoln beroepen, daer hy dat ampt 10 Jaren bekleedde. In het Jaer 1611 begaf hy fig als Prediker na Rotherfield in de Provincie Suffex, van waer hy na verloop van 35 Jaren als præfect van het Schoolhuys van de H. Drie-eenigheydt na Cambridge verhuysde, daer hy in den Jaere 1654 is gestorven.

Nu, defe grote Engelsman, kreeg een begrip vlak tegens dat der Sorbonne aenlopende; namelyk hy hield ftæende, dat men de letter *q* op fyn Latyns moeft uyt fpreeken, fonder een *u* daer by te fetten. By voorbeeld: hy wilde, dat men moeft fchryven of fpelden, *qi*, *qæ*, *god*, *qisqis*, *qamqam*, *qalis*; en dat men evenwel fou pronuncieren, *qui quæ quod quisquis quamquam qualis*. Dus heeft hy ook fyn Werk
van

van Marcus Antoninus *de rebus suis*, in 1652, te Canterbury laten drukken; en naderhand, in den Jare 1698, syn syne oordeelkundige Werken by malkanderen te Utrecht met die selve spelding uytgekomen.

Egter heeft dit concept van Gáraker op ver. na die beweging in Engeland niet gemaakt, die dat van Ramus in Vrankryk gemaakt heeft.

Maer hier valt nu de Vraeg, wat van de Letter Q geoordeelt en waer die voor moet gehouden worden. Als men gade slaet de menigvuldige verwisselingen der Vocalen met Vocalen, en van dese wederom met de so genaemde Diphthongen, en de verwisselingen der Consonanten met Consonanten en ook wel met Vocalen; so is het onmogelyk het getal der letteren te bepaelen. Niet alleen syn C en K, maer ook de Q een en deselve letter; namelijk, de *Tennis Gutturalis*: so datter so geen 3 en ook geen 2 *Tenues Dentales* nogte *Labiales* sullen te vinden syn; want het

het Alphabet dus moet gefchift worden, te welk in de Latynfche Grammatica byzonder flordig behandelt word. Indien gy het Alphabet van alle Volkeren naukeurig *analyfceren* en ontledigt, fo fult gy *Matheematifch* bevinden, datter van die drie letters, C, K, en Q, altyd 2 fullen overfchieten. Omtrent dit *laetfte* point is het, dat de Geleerden altyt gedubt hebben, daerom hebben fy voor het grootfte gedeelte altyt fig daer toe beholpen, als of die drie letters maer verwiffelt wierden.

In de Kanttekeningen van de Latynfche Grammatica fpreekt de Grote Professor G. J. Voffius daer omtrent wel met het woordt *fortaffe miffchien*; maer het woord *miffchien* geeft daer altyt een twyffeling te kennen? *Miffchien* feyd Brakel 2 deel Redelyke Godsdienst, p. 30. komt *Wet* van *weten*, Pl. 78: 6. en nochtans is het regt getroffen. *Miffchien*, feyt de Grote Professor Joh. Braunius verfehiede maelen by de afleydinge der woorden in fyne geleerde Werken; en nochtans is het regt getroffen.

Mis-

Miffchien fegt de H. Schrift verfehede maaten , alwaer nogtans niet te twyffelen is. Sie Amos 5: 15. kantték. 43. en Handel. 8: 22. Behalven dat, fo fegt defelve Voffius *Permutat. Literar.* op de letter Q aldus: Q in C abire, nihil est mirandum; cum doctiffimorum hominum iudicio eadem fit Litera. Dat is, dat de Q in een C gaet, is niet te verwonderen, dewyl het na het oordeel van *feer Geleerde* menschen defel- wd letter is.

Het is bedroeft onnosfel te seggen, als of de Franschen geen K hadden die spreken fy uyt door C of Qu. Wy hebben zelfs den naem van den Poët Fokkenbrog, wel dus gefien, *Focqenbroeb.*

De C is niets anders, als eene Hebreu- sche omgekeerde *caph*; daer hebben de Grieken een staek (om fo te spreken) zengedaen, en dus wierd het een K. De Romeynen setteden die staek aen de voet van de C, en dus wierd het een q of Q.

En gelyk men de Letter G, met de Ro- meynen noemt Gg; met de Grieken Gg

(Gam-

(*Canania*); en met de Hebreeën *Gi* (*Gimel*): So is het altyt om het even, of men segt, *ka*, of *ke*, of *ki*, of *ko*, of *ku*; nu, dit laetste is *justement* de Q.

Voor 't overige, so kan dese letter so wel open als toe of gesloten sijn; gelyk een *negen* van den eenen geset word dus, 9; van anderen dus y; een *agt*, van den tenen dus, 8; van den anderen wederom omtrent als de Griekse *v*.

So is dan de Q, om so te spreken, slegts als een Romeyns verdigtsel, of door een mode, of door snel en schielyk schryven veroorsaekt, en sowel als de Griekse K, een ding, dat men sou kunnen ontbeeren, gelyk de Geleerde Quintilianus en Cicero van de letter X seggen.

; Cæsar is Keyser of Kaifar; Cyrenius, is Kyrenius, en te gelyk Quirinus, Luc. 2: 1, 2. sie ook Rom. 16: 3, 23. met den Griekschen Text ook 1 Cor. 16: 19. Siet ook *Colocynthis* in Pitiscus, en *Tonaquil*. in Fabri The-saurus. Athanasius Kircherus, *Turtis Babel*, Lib. 3. Sect. I. Cap. 8. Als mode, Lipsius
Tra-

Tractatus peculiâres agter de Antiquiteyten van Kipping, p. 594.

En wat swarigheyd sou het syn, by al dien wy stelden, dat de Q was eene Hebreuschsche omgekeerde *p kopb*?

Tot nader verstand sie hier eene korte *Analytische* of ontledigende Tafel; De letters syn of consonanten, of vocalen, of liquiden andersins genaemt semivocalen.

De eerste komen hier maer te pas; en ontledigen wy dus:

1. Enkelde: lipletter, P. keelletter C (K. Q. *p kopb*). Tandletter, T. Dese worden *tenues* genaemt, dat is, in 't geheel sonder *b* of adspiratie, en sonder *f* of fibilus.

2. Of *niet* enkelde; en die syn vereenigt met een

†. *b*; en dat wederom

‡. Of ten halve: lipletter, B. keelletter, G. Tandletter, D. en daerom *media* genaemt.

B

‡. Of

##. Of in 't geheel: lipletter, F of Griekse Φ *phi*, keelletter, Griekse χ *chi*, en Hebr. *n* *chet*. tandletter, Griekse Θ *thêta*, en Hebr. *n* *thau*.

††. Of met een S. of sibilus: lipletter, de Griekse Ψ . keelletter, de Griekse ξ . en Romeynsche X. tandletter, Grieksche, Hebr. en Romeynsche Z. tsade.

Alle die dubbelde letters moeten als Charakters van 2 letters aengemerkt worden. Verscheyden aenmerkelyke poincten hier uyt ontstaende sullen wy sparen tot een volgend werkje.

